

Sosiaali- ja terveysministeriö

Meritullinkatu 8, Helsinki

PL 33, 00023 VALTIONEUVOSTO

Viite: HE 47/2017, 15/2017, 52/2017

LAUSUNTO

Mielenterveysomaisten keskusliitto –FinFami on mielenterveysomaisten ja –omaishoitajien valtakunnallinen edunvalvoja ja omaistyön asiantuntijaorganisaatio. FinFami on perustettu vuonna 1991, ja siihen kuuluu 17 jäsenyhdistystä ympäri Suomen. FinFami tukee alueellisia jäsenyhdistyksiä työssä mielenterveysomaisten hyväksi ja edistää mielenterveysomaisten ja –omaishoitajien hyvinvointia.

FinFami kiittää mahdollisuudesta lausua sote-uudistuksesta. Tämän lausunnon laatimisessa asiantuntijoina ovat olleet muun muassa FinFami Uusimaa ry, FinFami Etelä-Pohjanmaa ry, FinFami –Kanta-Hämeen mielenterveysomaiset ry, Pohjois-Karjalan mielenterveysomaiset –FinFami ry ja Mielenterveysomaiset Pirkanmaa-FinFami ry.

Lausunnossamme haluamme tuoda esille mielenterveysomaisten tilannetta ja sote-uudistuksen tuomia mahdollisuuksia ja riskejä omaisten hyvinvoinnille. Mielenterveysomaisten näkökulmasta erityisen tärkeää on huomioida sote-palvelujen integraatio, palveluohjaus, mielenterveyssektorin erityispiirteet sekä omaisjärjestöjen rooli osana palvelujärjestelmää.

Tavoitteiden arviointi

Lain tavoitteena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden mahdollisuuksia valita palvelun tuottaja ja parantaa palvelujen

saatavuutta ja laatua. Tavoitteena on turvata nykyistä nopeampi hoitoon pääsy ja palveluiden saanti.

Mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on tällä hetkellä suuria alueellisia eroja, eivätkä ne ole riittäviä häiriöiden yleisyyteen verrattuna. Kun sairastunut ei saa tarvitsemaansa hoitoa, kuormittuu omainen. Laitospaikkojen vähentymisen myötä omaiset vastaavat yhä huonokuntoisempien sairastuneiden arjen sujuvuudesta.

FinFami pitää sote-uudistuksen tavoitteita parantaa palveluiden saatavuutta ja laatua erinomaisina. Tällä hetkellä esimerkiksi psykoterapiaan pääsy ja sopivan terapeutin löytäminen on hankalaa. Etenkin sairastuneiden lasten ja nuorten kohdalla, tai kun sairastunut on huonokuntoinen, vastaa omainen hoitoon liittyvistä järjestelyistä. Mielenterveysongelmien kohdalla mielenterveyden häiriöihin liittyvä stigma saattaa estää sairastunutta hakeutumasta hoitoon. Usein omaisetkaan eivät uskalla puhua perheen tilanteesta.

Mielenterveyspalveluiden tulee olla matalan kynnyksen palveluita, jotka ovat lähellä ja helposti saatavilla. On tärkeää, että palveluiden piiriin pääsee nopeasti ja niissä huomioidaan koko perheen tilanne. Nopea saatavuus ehkäisee ongelmien kasaantumista ja mahdollistaa varhaisen tuen. Lähes puolet mielenterveysomaisista on vaarassa sairastua itse. Palveluita kehitettäessä on tärkeää muistaa myös omaisten ja perheiden tuen tarve. Tällä hetkellä omaisille tukea tarjoaa lähes ainoastaan kolmas sektori. Kolmannen sektorin, maakuntien ja kuntien yhteistyötä tulee tiivistää ja kehittää, niin että yhä useampi sairastuneen läheinen huomioidaan palveluissa ja ohjataan tuen piiriin.

Valinnanvapaus voi onnistuessaan nopeuttaa hoitoon pääsyä ja lisätä kansalaisten yhdenvertaisuutta

Valinnanvapaus lisää onnistuneesti toteutettuna kansalaisten yhdenvertaista kohtelua, nopeuttaa hoitoon pääsyä ja parantaa

palveluiden laatua. Monipuoliset ja laadukkaat palvelut tulevat sen myötä myös huonompiosaisten ulottuville. Asiakassetelit ja henkilökohtainen budjetti voivat onnistuessaan lisätä ihmisen vaikutusmahdollisuuksia ja itsemääräämisoikeutta omiin palveluihinsa. Asiakassetelien käyttö voi myös nopeuttaa hoitoon pääsyä.

Valinnanvapauden toimeenpanon aikataulu on liian tiukka hallittuun muutokseen. Maakuntien on voitava edetä valinnanvapauden toteutuksessa alueensa erityispiirteet huomioiden.

Hallituksen esityksessä todetaan, että etenkin aluksi valintojen tekeminen voi olla haastavaa muun muassa siksi, että tietojärjestelmien kehitys on kesken. Valintojen tekemiseen liittyy monia muitakin haasteita, jotka liittyvät paitsi järjestelmään (mm. sekava ja pirstaloitunut palvelujärjestelmä), myös henkilön kykyyn tehdä valintoja. Kaikilla ei ole voimavaroja tai kykyä tehdä valintoja itse. Siksi esityksessä mainitut neuvonta- ja ohjauspalvelut ovatkin ensiarvoisen tärkeitä ja niihin tulee resursoida riittävästi, jotta palveluneuvontaa on tosiasiallisesti tarjolla kaikille sitä tarvitseville. On tärkeää, että sairastuneille ja heidän omaisilleen tarjotaan tukea valinnan tekemisen pohjalle. Mikäli näin ei tapahdu, on vaarana, että terveyserot kasvavat entisestään.

Hallituksen esityksessä todetaan että valinnanvapauden myötä palveluiden saatavuus ja vaikuttavuus parantuvat kilpailun myötä. Kilpailua ei kuitenkaan todennäköisesti synny pienemmillä paikkakunnilla. Sote-uudistuksessa tulee luoda hyvin integroidut peruspalvelut, joissa huomioidaan myös mielenterveys- ja päihdetyö.

FinFami pitää tärkeänä, että mielenterveys- ja päihdepalvelut pysyvät lähellä asiakkaita. Sote-keskusten täyden palvelun valikoimaan on lisätty sosiaalihuollon neuvontaa (päihde- ja mielenterveystyö), lyhytaikaisia sosiaalipalveluja sekä esimerkiksi kuntoutustarpeen arviointia. FinFami pitää lisäyksiä hyvinä, mutta ei läheskään riittävinä. Epäselväksi jää mitä neuvontapalvelut pitävät sisällään. On olemassa riski, että kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien palvelut pirstaloituvat entisestään.

Palveluntarpeen arvioinnissa tulee huomioida koko perhe

Tällä hetkellä hoitoonohjaus jää usein omaisten vastuulle. Sote-uudistuksen ja valinnanvapauden myötä palveluiden mahdollinen pirstaloituminen on riski, jonka johdosta palveluiden saatavuus ja niihin kiinnittyminen voi heikentyä entisestään.

Mielenterveysomaisilla on merkittävä rooli palveluiden hakemisessa sairastuneille läheisilleen. Pirstaloitumisen myötä omaisten vastuu ja kuormittuneisuus saattavat lisääntyä. Pirstaleisessa järjestelmässä palvelujen piiristä tippuminen on todennäköisempää, kuin integroidussa järjestelmässä. Mielenterveys- ja päihdepalvelujen kuntoutujien kohdalla paluu palvelujen piiriin voi olla vaikeaa ja tapahtuu usein laitoshoidon kautta.

FinFami pitää hyvänä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistä palveluntarpeen arviointia ja asiakassuunnitelman tekemistä yhdessä ammattilaisen ja asiakkaan kanssa. Palveluntarpeen arvioinnissa tulisi huomioida yksilön lisäksi myös omaiset ja perhe, sekä muistaa järjestöjen tarjoamien vertaistuen ja virkistykseen merkitys sairastuneille ja omaisille. Tällä hetkellä perheen kokonaisvaltaista avun tarvetta ei tunnisteta yksilökeskeisessä työtavassa esimerkiksi aikuispsykiatriassa. Myös nuorisopsykiatriassa unohtuu usein sisarusten huomiointi.

Laitoshoitoa vähennettäessä omaisten vastuu hoidon ja hoivan järjestelyistä on lisääntynyt. Tämä edellyttää avokuntoutuksen menetelmien kehittämistä ja tuen lisäämistä omaisille. Kuntoutuspalveluita ja resursseja tulee johtaa ja ohjata kokonaisuutena.

Valinnanvapaus ei saisi ajaa sote-integraation ohi

FinFami pitää hyvänä sosiaalihuollon palvelujen ja terveydenhuollon palvelujen tuomista yhteen. Mielenterveyden ongelmista kärsivien tilannetta ja tuen tarvetta tulee arvioida kokonaisuutena, jossa sosiaali- ja terveystalouden lisäksi huomioidaan järjestöjen rooli muun muassa sosiaalisen tuen tarjoajina. Asiakkaan ja perheen kokonaistilanne tulee

arvioida niin psyykkisten, kuin somaattistenkin sairauksien osalta, mutta myös sosiaalihuollon palvelujen osalta. Sote-palvelujen integraatio on ensiarvoisen tärkeää, sillä monelle taholle hajautettu järjestelmä viivästyttää hoitoon hakeutumista. Varhaisen tuen puute ja viivästynyt hoitoon pääsy aiheuttaa ongelmien kasaantumista, jonka myötä tarvitaan raskaampia ja kalliimpia toimenpiteitä.

Sote-uudistusta on valmisteltu liiaksi terveydenhuolto edellä. Mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivien elämässä sosiaalityöllä on suuri merkitys. Tällä hetkellä sosiaalihuollon palvelut ovat saatavilla liian myöhäisessä vaiheessa, silloin kun ongelmat ovat jo ehtineet kasautua. Sote-uudistuksella on mahdollisuus kehittää järjestelmää niin, että integraatio toteutuu aidosti ja saumattomasti.

FinFami vaatii, että uudistuksessa toteutetaan sote-integraatio niin, että organisaatiokeskeisestä toimintatavasta siirrytään asiakas- ja perhelähtöiseen toimintatapaan. Palvelujen ja tuen tarve tulee arvioida koko perheen osalta ja siinä tulee huomioida eri sektoreiden ja toimijoiden tarjoamat palvelut ja tuki.

Järjestöt tulee nähdä osana palvelujärjestelmää

Omaisjärjestöt tekevät ennaltaehkäisevää työtä tarjoamalla matalan kynnyksen tukea, mahdollisuutta ammatilliseen tukeen sekä vertaistukea ja virkistystä heikoimmassa asemassa oleville omaisille, joille mikään muu taho ei tarjoa tukea. Läheisten tukeminen on ennaltaehkäisevää toimintaa, joka vähentää paitsi inhimillistä kärsimystä, myös yhteiskunnalle koituvia kustannuksia.

Järjestöt tulee nähdä sote-uudistuksessa osana palvelujärjestelmää. Sote-uudistuksen projektiryhmä linjasi 22.5., että järjestöjen yleishyödyllinen toiminta ja vertaistuki olisi hyvä sisällyttää myös maakunnan lakisääteisiin strategioihin ja julkiseen palvelulupauksen. FinFami pitää linjausta erittäin tärkeänä ja vaatii, että sote-

järjestämislakiin ja maakuntalakiin lisätään kuntien ja maakuntien yleinen yhteistyövelvoite järjestöjen kanssa.

Mielenterveysomaiset kantavat vastuuta läheisistään ja huolehtivat heidän arjen sujumisesta. Vain noin 3 prosenttia mielenterveysomaisista saa omaishoidontukea. FinFami näkee sote- ja maakuntauudistuksen mahdollisuutena yhdenvertaistaa omaishoidontuen myöntämisperusteita. Tällä hetkellä kriteerit vaihtelevat kunnittain ja painottuvat liiaksi fyysiseen toimintakykyyn. Omaishoidontuen siirtyessä maakuntien vastuulle on järjestelmää mahdollista uudistaa niin, että jatkossa omaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa asuinpaikasta tai läheisen diagnoosista riippumatta.

Sote-palvelujen kehittämisessä on tärkeää huomioida niiden käyttäjien kuuleminen ja osallisuus. Kokemusasiantuntijoiden tietoa ja kokemuksia tulee hyödyntää entistä paremmin palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Omaisjärjestöillä on paljon tietoa mielenterveysomaisten tilanteista kootussa muodossa. Maakuntiin tulisi luoda rakenteet, jotka mahdollistavat poliittisten päättäjien, virkamiesten ja järjestöjen aidon vuoropuhelun.

Järjestöjen toimintaedellytysten ja rahoituksen turvaaminen on sekä kuntien että maakuntien tehtävä. Kuntien ja maakuntien tulee jatkossakin tukea järjestöjen hyvinvointi- ja terveydenedistämistoimintaa avustuksin ja tarjoamalla järjestöille tiloja.

Lisätietoja:

Pia Hytönen

Toiminnanjohtaja